

LÄRORIK

En skrift för pedagogisk utveckling inom förskola och grundskola

Linköpings
kommun

Språk & läslust i surfplattans tid

Handfast språklära

Språk i sidled på Atlas

Kolla språknivå i förskola

10

14

6

Innehåll

- 3 Läsa en bok mitt i mediabruset?
- 5 Språksatsning lyfte Nya Rydsskolan
- 6 Testar förskolebarns språkförståelse
- 7 Vi hittar endast dem som just nu har svårt med läsning
- 8 Fokusbibliotek öppnar för nya läsoplevelser
- 10 Handfasta tag i Ekängen hjälper förskolebarnen utveckla sitt språk
- 14 Språk kors & tvärs på Atlasskolan
- 16 Försöksballongen – notiser

LÄRORIK NR 1 2011

En skrift för pedagogisk utveckling inom fritidshem, förskola och grundskola i Linköpings kommun

Utgivare: Utbildningskontoret, Linköpings kommun

Redaktionsråd: Ros-Marie Johansson, Lennart Lundwall, Mark Olson, Gunilla Pravitz, Elisabeth Stärner

Projektledare: Lennart Lundwall

e-post: larorik@linkoping.se

Skribent: Gunilla Pravitz där inte annat anges

Foto: Lennart Lundwall där inte annat anges

Form och grafiskt original: Forma Viva

Tryck: Centraltryckeriet, Linköping

ISSN 2001-1253

En ny tidning om pedagogik som kan berika livet

Lärorika idéer och goda exempel finns ofta på nära håll. Hos läraren i klassrummet intill eller kanske i grannskolan som gått samman i ett lyckat projekt.

Den nya tidningen Lärorik är tänkt att bli ett forum för de goda idéerna. Med den vill vi visa upp det engagerade pedagogiska arbetet som redan pågår i förskolor, grundskolor, särskolor, LSS-verksamheter och fritidsgårdar runt om i den moderna lärdomsstaden Linköping. Tidskriften ska sprida kunskap om såväl framgångsrika pedagogiska vardagsmetoder som lyckade projekt och bidra till en ökad samhörighet mellan olika enheter.

Lärorik är en informationskälla som riktar sig till all personal inom Barn- och ungdomsnämndens ansvarsområde, med planerad utgivning några gånger per läsår. Premiärnumret handlar om språkutveckling och läsande, grunden för lärandet.

Det är min förhoppning att Lärorik också blir en inspirationskälla för medarbetare som vill pröva nya vägar eller ta stöd av andras. Delade erfarenheter vidgar möjligheterna att tackla pedagogiska dilemman och bidrar till att nya tankar och perspektiv får fäste.

» Vi vill visa upp det engagerade pedagogiska arbetet som pågår i den moderna lärdomsstaden Linköping.«

I förlängningen tror jag det ger en större arbetsglädje och en samverkan mot ökad måluppfyllelse: att ge våra barn och elever förutsättningar för vidare gymnasiestudier och en större valfrihet genom högre meritvärden.

Eller för att uttrycka det annorlunda: ge unga människor förutsättningar för ett gott liv.

Lars Rejdnell
Barn- och ungdomschef
Linköpings kommun

Lars Rejdnell Barn- och ungdomschef

Läsa en bok mitt i mediabruset?

Idag kan vi med teknikens hjälp helt slippa att läsa, vi kan överföra i princip all text till ljud, dessutom kan vi snabbt få tillgång till bokens berättelse genom alla de filmatiseringar som hela tiden görs. Så mycket tid vi kan tjäna! Varför ska vi då envisas med att det är så viktigt att alla kan läsa?

Blir man klok av att läsa? Jaaa, ropar unisont alla lärare, alla psykologer, alla författare, journalister och många andra. Vi håller med Falstaff fakir när han säger ”Flitigt läsa gör dig klok, därför läs var-enda bok”. Med klok menar vi då förmågor för analys och slutledning, kritiskt tänkande och konsekvenstänkande, men också kunskap om vad det är att vara människa med ödmjukhet och insikt om det egna självet. Allt detta finns i skönlitteratur och faktalitteratur och genom att läsa tillägnar vi oss ord och begrepp för vårt växande och lärande genom hela livet.

Teknik- och samhällsutveckling ställer

ökade krav på medborgarnas läskompetens; vi förväntas inhämta information och göra allehanda val ofta via ”nätet”, vilket förutom god läsförmåga också innebär en ny sorts läsning. Den som är språkligt stark har större möjligheter att hävda sig i ett framtida arbets- och samhällsliv, där utbildningsnivå och fortbildningskrav blir viktiga komponenter.

Samtidigt har explosionen i utbudet av nya medier via internet och elektronikindustrin bidragit till en fragmentisering av läsandet. Film, ljud och datorspel i olika former pockar mer än någonsin på ungas uppmärksamhet.

Frågan om hur läsning går till är idag än mer aktuell och levande. Världen runt angriper läsforskare olika frågor i ämnet läsning, ofta utifrån viljan att kunna beskriva vad som egentligen sker i människans hjärna när vi läser och varför en del har så svårt att ”knäcka koden”. Andra intressanta studier fördjupar sig i vad språklig stimulans i förskolan betyder för kommande läsinlärning. De senaste 15 åren har många studier pekat på vikten av att undervisa i läsförståelse, inte minst på grund av den nya sortens läsning av digitala texter.

Vägen till att bli en god läsare startar mycket tidigt. Ett barn som får möjlighet ▶

- att ”bada” i språk redan från spädbarnsåldern ges stora möjligheter att utveckla de språkliga förmågor som behövs för att i framtiden bli en skicklig läsare. Kommunikationen med den vuxne som pratar, berättar, sjunger och rimmar med barnet växer genom att barnet jollrar till gensvar. När barnet sedan i ett- tvåårsåldern börjar svara med enstaka ord och så småningom kortare meningar ökar kommunikationen gradvis.

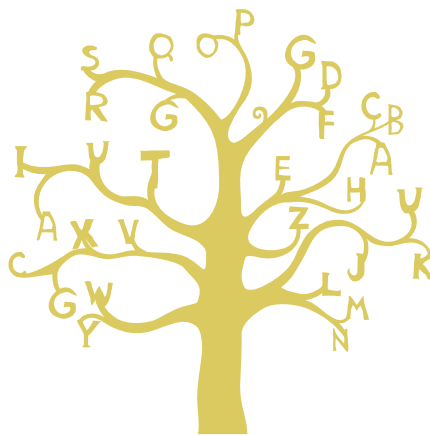
Att läsa sagor för det lilla barnet och samtala om innehåll och bilder utvecklar barnets språk och förbereder för den kommande läs- och skrivinläringen på ett oslagbart sätt.

Sagan ger förutom att stimulera barnets fantasi också en indirekt kunskap om att talat språk kan skrivas ned och att skriftspråket skiljer sig från talspråket. I skriftspråket används fullständiga meningar och där finns också fler nya ord för barnet.

Forskningen är idag enig om att man genom att träna förskolebarn i språklig och fonologisk medvetenhet hjälper barn in i skriftspråkets värld. Barn som ligger i riskzonen för att utveckla läs- och skrivsvårigheter är de som har störst nytta av denna träning. Professor Ingvar Lundberg har genom sin forskning om Bornholmsmodellen kunnat påvisa att förskolebarn som fått träning i fonologisk medvetenhet presterar bättre i läsning och stavning ända upp i fjärde klass än barn som inte fått denna träning.

Tack vare att man idag tränar fonologisk medvetenhet i förskoleklasserna så är det många fler barn nu, som har knäckt koden när de kommer till första klass, än vad det var för 10 – 15 år sedan. Att möta den spridning av läsförmåga och kunna se till att varje barn får utvecklas på sin nivå är en utmaning för alla lärare i årskurs ett.

En forskare, Stanovich, fann att elever

Forskningen är enig om att man genom att träna förskolebarn i språklig och fonologisk medvetenhet hjälper dem in i skriftspråkets värld.

som redan från tidig ålder hade god läsförmåga och fortsättningsvis läste mycket, lyckades i skolan. De elever som inte hade dessa förutsättningar hade inte samma framgångar. Skillnaden i skolprestationer mellan dessa grupper ökade över tid. Han myntade begreppet *Matteuseffekten*:

”Ty den som har, han skall få, och det i överflöd, men den som inte har, från honom skall tas också det han har” (kap. 13, vers 12).

I ljuset härav framstår det som självklart att ett av skolans viktigaste kunskapsuppdrag är att främja barns och ungdomars läskunnighet och språkutveckling och ju tidigare detta arbete påbörjas desto större är möjligheterna att alla barn lyckas. Arbetet i förskolan och de första åren i skolan är mycket viktigt, men undervisning med läs- och språkutveckling i fokus måste fortgå under hela grundskoletiden.

Boksamtal med kloka vuxna kan an-

vändas från förskola upp till vuxen ålder, som ett av många verktyg för att utveckla elevernas identitet genom att få dem att förstå sig själva och sin omvärld. De kloka vuxna får i boksamtalet möjlighet till bättre insikt om hur eleverna känner och tänker.

Forskning har visat att elever som agerar ut sina känslor ofta har ett fattigt språk och med ett fattigt språk är det svårt att uttrycka komplicerade känslor. Boksamtal ger elever möjlighet att diskutera svåra teman som exempelvis övergivenhet, utanförskap, kärleksproblem samt frågor om liv och död utifrån böckernas handling och dess karaktärer. Eleverna kan använda sig av böckernas karaktärer för att med deras hjälp sätta ord på svåra känslor. De slipper därmed känslan av att utelämnas sig inför klasskamrater. Läsning av böcker i skolan blir då en upplevelse och kraft som fungerar som hjälp och stöd i olika livssituationer eller vid samtal om existentiella problem.

Att låta elever läsa böcker gemensamt och sedan tillsammans med en vuxen ha reflekterande samtal är en god väg att gå för att utveckla elevers förståelse för omvärlden. Läsning av böcker med efterföljande samtal ger elever möjlighet att sätta ord på egna erfarenheter och diskutera svåra livsfrågor. När elever får möjlighet att se sina egna erfarenheter insatta i ett större sammanhang, ökar deras förmåga att även förstå andras erfarenheter.

”Att låta barn stifta bekantskap med förstklassig litteratur och finnas till hands för eftersinnande samtal är elevhälsoarbete av bästa slag”. Lars H Gustafsson (2009)

Mariann Ekström Svensson
Anna-Lena Värmon
Lillis Kirsh
Språkpedagogiskt centrum

SAGT & GJORT

OM BOKTAVENS MYSTIK

PE. Svedbom, rektor vid Nya Elementarskolan i Stockholm, 1854

”Bokstaven är en hemlighetsfull hieroglyf, ett synligt tecken för något osynligt, en underbar jernväg från ögat till örat och tanken, hvilken vi, som kunna läsa, vis-

serligen med lätthet befara, och det med en hastighet, som täflar med den elektriska telegrafan, men som för nybörjaren går öfver ett svalg, i vilken han efter ABC-metoden icke ser någon botten eller

någon dager, och vars outgrundliga och djupa mörker förvillar honom så, att han endast på mödosamma omvägar kan hinna målet.”

Språksatsning lyfte Nya Rydsskolan

På ett par år har lärarna på Nya Rydsskolan F-6 lyckats vända vinden. Ett beslutsamt engagemang och gemensam fortbildning kring språkutveckling har gett resultat. Nationella proven för åk 5 ligger idag på kommunsnittet, långt från det forna bottenläget.

– **M**ed tanke på att 97 procent av våra elever har svenska som andraspråk är en genomsnittlig prestation en bedrift, säger rektor **Inger Sandin**.

Kraftsamlingen startade efter en inspektion av Skolverket 2005, föranledd av femteklassarnas svaga resultat på nationella proven.

– All personal enades i fortbildning kring språkutveckling. Motorn blev Rigmor Lindö, universitetslektor i Göteborg. Hon föreläste om olika metoder utifrån sin bok *Den meningsfulla språkväven*, handledde lärarna som testade idéerna och jämförde sina erfarenheter. Det här läsåret är det pedagogen Pauline Gibbons bok *Stärk språket stärk lärandet* som står för inspirationen.

Skolan har numer även två egna modersmållärare i somaliska respektive arabiska.

– De är en enorm tillgång. De ger språkstöd och arbetar aktivt med att förklara på elevernas eget modersmål. Med deras hjälp kan vi också hålla en bättre kontakt med föräldrarna.

Idag är lärarna mycket uppmärksamma på att eleverna verkligen förstår vad ord, begrepp och uttryck står för och att det inte stannar vid en mekanisk inlärning.

På lågstadiet prövar klasslärarna sedan en tid Kiwi-metoden, ursprungligen från Nya Zeeland.

– Den fungerar väldigt bra, tycker **Annika Falk**, klasslärare för 3B och den som jobbat längst och mest strukturerat med Kiwi.

Metoden bygger bland annat på bok-samtal kring stora bilderböcker och med barnens eget berättande som en första utgångspunkt.

– I det läget finns inget rätt eller fel, det skapar en trygg situation. Det viktiga är att låta barnen få talutrymme, säger hon.

När barnen kommer igång finns det hur mycket som helst att resonera kring. Bilderna i sig; hur barnen tänker sig berättelsen, vad som hänt innan och vad som kommer att hända efter.

– I nästa steg lägger vi på författarens text, jämför och tänker vidare. Därefter läser barnen samma bok i ett litet format och i en mindre grupp, säger **Ann Karlsson**, klasslärare för 2B.

Det blir gemensam läsning, högläsning och självständig läsning. Olika sorters texter och genrer visar att språket används på många olika sätt. Ett recept på smör, till exempel, kan göra läsmotivet uppenbart.

– Sedan gjorde vi smör, berättar Ann Karlsson, vilket pratklimate det blev ...

Lärarens stöd och engagemang är viktigt.

– Vi kan inte utlämna barnen till att lära sig på egen hand. Det är i samspelet i gruppen som utvecklingen sker. Det är då eleverna börjar reflektera över texterna och det visar sig om de verkligen för-

stått vad ord och uttryck står för, säger **Cecilia Ahlin Isaksson**, klasslärare i 2 A.

– Vi försöker undvika att förenkla. Särskilt inte de ämnesspecifika begreppen. Varför ska vi säga ”plussa” i matten när det står addera i boken?

Kiwi-metoden innebär en del självständigt arbete, som när läraren är upptagen med läsning i smågrupper.

– Redan på våren i ettan får barnen uppgifter att lösa på egen hand, säger Annika Falk som också lär dem att fråga två kompisar innan de går till henne.

– De inser snabbt att de har massor att lära av varandra.

Förförståelse och efterarbete ingår som viktiga beståndsdelar. Vad kan barnen redan? Hur bygger de på kunskapen – och vad ska de ha den till?

Rektor Inger Sandin gläds förstås över att skolan nått stora framgångar genom det intensiva språkarbetet.

Lågstadiet barnen, de gläds över att ha en skola att gå till. Abdiladiff från Somalia brukar sätta ord på det:

– Äntligen måndag!!

FULL KOLL Mer om Kiwi-materialet

Kiwi-materialet (Bonniers) består av 120 småböcker med 6 stycken exemplar av varje titel, till vissa hör även en storbok. Böckerna grupperas i tre nivåer: *Klara* är läsförberedande, *Färdiga* riktar sig mot nybörjarläsare och *Gå* är på lite mer avancerad nivå. Det finns även 24 stycken Kiwi-kapitelböcker.

Carina Clappe är specialpedagog med särskild inriktning mot läs- och skrivutveckling.

FULL KOLL Vad sa du fröken?

Kartläggningen

Vad sa du fröken? är utarbetat av pedagoger på Specialpedagogiska skolmyndigheten och ger en bild av barns språkliga medvetenhet. Den visar bland annat barnens fonologiska förmåga, ordförståelse, grammatiska språkförståelse samt minne.

Åtta uppgifter tar till exempel upp uttal, förmåga att förstå rim, ljuda ihop till ord, uppfatta lika/olika ljud, visuellt och auditivt minne men också kunskap om räkneord, färger, färgmönster och läsriktning. En avslutande uppgift visar förmågan till berättande utifrån en bild.

Kartläggningen är sedan 2003 obligatorisk för barn i F-klass i Linköping. Tanken är att visa på hela spännvidden av vilken nivå barn kan ligga på när det gäller språkförståelse i svenska.

Språkpedagogiskt centrum i Linköping gjorde vid starten en poängsättning av materialet i samarbete med talpedagoger och förskollärare i kommunen. Resultatet normalerades och kan avläsas i en niogradig staninekurva.

Ta med fröken på djupet

Alla barn i Linköpings F-klasser får sina språkfärdigheter kartlagda med hjälp av ”Vad sa du fröken?”. Resultatet avläses som medelvärden för att ge en samlad överblick.

Kartläggningen borde också kunna användas som verktyg för förskollärarna, menade **Carina Clappe**, specialpedagog med särskild inriktning mot läs- och skrivutveckling och verksam i södra skolområdet.

Hon har därför utvecklat en egen blankett för analys som gör ”Vad sa du fröken” mer användbar i vardagen, både för den pedagogiska planeringen av det språkutvecklande arbetet i förskoleklass och för en återkoppling till förskolan.

”Vad sa du fröken” består av ett antal uppgifter som visar barnens ordförståelse, språkliga medvetenhet och fonologisk medvetenhet.

Resultatet poängsätts, läggs in i en central databas (Dexter) och tolkas i jämförelse med en ”normalprestation” genom att översättas till en niogradig stanineskala, utifrån en normalfördelningskurva.

– Det fungerar bra på en organisatorisk nivå, när man till exempel vill göra jämförelser över tid eller mellan olika enheter. Som pedagog har jag ingen större hjälp av staninevärden, säger Carina Clappe och skrattar.

” Det blir tydligt vilka moment som behöver uppmärksammas särskilt. Carina Clappe

Medelvärden och staninevärden, bra eller dåliga, ger en alltför grov bild av verkligheten. Två barn kan ha i det närmaste samma totalresultat i testet men ändå ha helt olika styrkor och svagheter.

Carina Clappes analyschema visar delresultaten av ”Vad sa du fröken” på individnivå, gruppnivå och även eventuella skillnader mellan pojkar och flickor.

– Färgmarkerar man dessutom poängen för de olika uppgifterna blir schemat som en karta, det blir tydligt vilka moment i språkutvecklingen som pedagogerna behöver uppmärksamma särskilt.

För barn i riskzonen att utveckla läs- och skrivsvårigheter är specifika insatser avgörande för framtiden. Men det är också viktigt

Foto: Shutterstock

att man som pedagog inte nöjer sig med att konstatera höga staninevärden och lugnt lutar sig tillbaka.

– Barn som ligger långt framme i sin språkutveckling och redan är läs- och skrivredo behöver utmanas för att inte ledsnå. Den internationella undersökningen PIRLS 2006, som mäter läsfärdigheterna hos tio-åringar, visade för svensk del att det var just de duktiga läsarna som tappat mark.

Carina Clappe har också tillsammans med kollegor och Språkpedagogiskt centrum arbetat fram en modell för återkoppling till förskolan, även till de friförskolor som finns i kommunen.

Förutom att presentera resultaten av ”Vad sa du fröken” och göra jämförelser över tid och med kommunsnittet blir det ett tillfälle till konstruktiva diskussioner.

– Det är givande att få dela erfarenheter, till exempel av hur man på olika håll arbetat med de barn som klarat sig bäst i kartläggningen eller hur man arbetat med det barnen visat sig ha störst svårigheter med.

En genomarbetad analys och en genomtänkt återkoppling borde vara lika obligatorisk som screeningen i sig, påpekar Carina Clappe.

– Särskilt som man har allt större förväntningar på vad barnen ska ha med sig i bagaget när de börjar förskoleklass och vidare till år 1. ■

Vi hittar endast dem som just nu har svårigheter

Kartläggningar kan ge en bild av var barn befinner sig i sin språkliga utveckling. Men som verktyg för att identifiera barn i riskzonen för att utveckla läs- och skrivsvårigheter räcker de inte till, menar Stefan Samuelsson.

– **D**et är viktigt att ha det klart för sig, säger **Stefan Samuelsson**, professor på IBL vid Linköpings universitet.

– Resultatet från en tidig kartläggning ger endast en svag indikation på hur barnet kommer att klara läs- och skrivinläringen det första läsåret.

Stefan Samuelsson har följt upp resultatet av ”Vad sa du fröken?” som görs i förskoleklass och jämfört det med hur barnen språkligt klarat sig i första klass.

Visst finns en statistiskt säkerställd samvariation, säger han, vilket i klartext betyder att variationen i läsförmågan hos en grupp förstaklassare endast till viss del kan förklaras av resultaten från en kartläggning av språklig förmåga.

– Det är alltså viktigt att man känner till att sambandet inte är perfekt, poängterar han.

Går man ned på individnivå blir möjligheten att förutsäga problem med tidig läs- och skrivinläring ännu mer osäker. Hur svårt det är att sja om barns läs- och skrivutveckling exemplifierar det internationella tvillingprojekt Stefan Samuelsson leder.

– Vi gör omfattande kartläggningar, till exempel av fonologisk förmåga, vokabulär, morfologi och syntax under flera dagar, sammanlagt sådär sex timmar – ändå klarar vi inte av att mer än till 30-40 procent förutsäga vilka barn som senare kommer att ha läs- och skrivsvårigheter.

Det är alltför många faktorer som spelar in. En screening kan inte fånga upp den komplexiteten, som verktyg är det inte tillräckligt precist.

Så om syftet med en språklig kartläggning är att upptäcka farozonsbarnen, riskerar man tvärt om att missa dem.

– Det är lätt hänt att pedagogerna koncentrerar sig på de barn som visat svagheter vid screeningen, medan det i verkligheten kan det vara helt andra individer som kommer att få problem.

Däremot ger kartläggningarna en bild av nuläget, både på grupp- och individnivå och kan bli ett bra stöd i den pedagogiska planeringen.

– Det är gott nog. En systematisk och bred språklig träning är oerhört effektiv. Ju tidigare insatser, desto större är chansen att barnen inte utvecklar några läs- och skrivsvårigheter. ■

” I verkligheten kan det vara helt andra individer som får problem.

Stefan Samuelsson

Dukat och klart för lässugna

Fokusbibliotek öppnar för nya läsoplevelser

Det räcker inte med att lära barn läsa. Helst ska de bli läsare. Och lära sig läsa kritiskt. En satsning på fokusbibliotek och utbildade bibliotekarier ska sätta sprutt på läsningen.

Det är en jätteskillnad nu när biblioteket jämt är öppet, böckerna sorterade och Lena finns här, menar **Johanna Kindwall** i 8D på Ånestadsskolan.

–Hon ger oss massor av bra boktips och kan prata om böckerna,

Lena, det är **Lena Karlsson**, en av de först anställda fokusbibliotekarierna i kommunen. Hon arbetar på Ånestad sedan snart ett år och har hunnit sätta sin

prägel på biblioteket. Numera har hon åtta kollegor på andra fokusbibliotek, utspridda på lika många grundskolor. De brukar träffas varannan vecka, prata biblioteksfrågor och datasystem, utbyta tips och erfarenheter.

Det är en hel del i bibliotekariernas arbete som är nytt.

När politikerna 2007 tog beslutet att satsa på bibliotek i skolorna, bemannade med utbildade, heltidsanställda bibliote-

karierna fanns ett tydligt uppdrag: verksamheten ska vara integrerad i undervisningen och vara en del av det vardagliga skolarbetet.

Klass 8D i Ånestadsskolan sitter bänkade i datarummet bredvid skolbiblioteket högst upp under taket och de har just upptäckt att det inte rakt av går att lita på fakta de hittat på internet.

– Men hallå, titta på adressen ... det

står ju till och med fake ... säger någon plötsligt.

Lena Karlsson – hon kallar sig gärna skolbibliotekarie – ler. Hon har nått målet med sin lektion om källkritik och fak-tasökning på webben. Hon visar klassen länksamlingar man bättre kan lita på.

Att väcka söklust är en del av hennes jobb. Att väcka läslust en annan.

Johanna Kindwall tillhör de elever som ofta är i biblioteket.

– Jag läser väldigt mycket. Man kommer in i en annan värld och det är en häftig känsla att helt koppla av den gamla vanliga världen.

Böcker, säger hon med favoriten ”Twilight” som exempel, ger på en och samma gång utrymme för noggranna beskrivningar och för läsarens egen fantasi:

– Så böckerna ger mycket mer än filmerna. Fast de var bra, de med.

Johanna brukar nästan alltid välja böcker från snurrställen, där Lena Karlsson exponerat framsidorna och ställer upp nyinköpta titlar.

– Jämfört med ett vanligt bibliotek lär jag här känna eleverna. Jag vet på ett ungefär var de står i sin läsning och vilka ämnen som intresserar dem. Som biblio-

” Vanan att läsa berättelseböcker smittar av sig till övriga ämnen.

tekarie hänger jag med i bokutgivningen och jag kan tipsa lärarna om böcker, webbsidor och länksamlingar som kompletterar undervisningen.

Biblioteket har numera sin egen webbsida, där också barnen lämnar lästips.

De goda läsarna behöver utmanas för att inte fastna i genrer och bokserier. De läsovana, utan referenser vare sig till författare eller boktitlar, blir ofta stående bland bibliotekshyllorna,

– Det finns barn som aldrig hittar en bok att läsa, säger hon.

Inte förrän någon vid rätt tillfälle stoppar rätt bok i händerna på dem.

Skönlitteraturen har en nyckelroll för läslusten, säger **Catrin Eriksson**, skolbibliotekschef och samordnare för de nya fokusbiblioteken.

– Förutom att fler läser i mindre ut-

sträckning har också de duktiga läsarna blivit färre. Vi vill vända trenden. Vanan att läsa berättelseböcker ger ett rikare språk, bättre läsförståelse och förmåga att sätta in texter i ett vidare sammanhang. Det smittar av sig på övriga ämnen och skolarbetet ger sig självt på ett annat sätt.

Läsvana sätter också fart på skrivandet.

– Till allhelgona hade Ånestadsskolan skräcktema och vi utlyste en novelltävling med ett presentkort på böcker i pris. Förutsättningen var att eleverna skrev på fritiden, säger Lena Karlsson som hittills stolt räknat in fem rysliga bidrag.

Satsningen på fokusbibliotek betyder nu att grundskolorna i Linköping kommer att ha bland den bästa utbyggnaden av skolbibliotek i landet.

– Heltidsanställda bibliotekarier är en helt ny resurs ute på skolorna, med kompletterande kompetens och ett annorlunda sätt att tänka. Självklart kommer det att ta tid innan nya arbetssätt sätter sig, verksamheten måste få utvecklas i sin takt och efter skolornas lokala behov, säger Catrin Eriksson.

Än så länge finns fokusbibliotek på nio skolor och fler är på gång.

– Fullt utbyggt räknar vi med upp mot ett 25-30 bibliotek. ■

FULL KOLL Fakta om fokusbiblioteken

FOKUSBIBLIOTEK

Det politiska beslutet att bygga ut skolbiblioteken togs 2007. I första omgången avsattes 4,5 miljoner till bibliotek på fem grundskolor. Därefter har tre fokusbibliotek tillkommit samt ett integrerat folk- och skolbibliotek.

Bibliotekarierna finansieras centralt de första två åren, därefter får skolorna successivt ta över ansvaret. Utöver bibliotekarierna ställer skolorna upp med en lärarresurs, en bibliotekspedagog,

på motsvarande 10 procents tjänst. Eleverna får inflytande genom ett biblioteksråd.

Fokusbiblioteken använder samma biblioteks-datasystem som Linköpings stadsbibliotek och har därmed tillgång till ett betydligt större mediebestånd än skolans eget.

Oo	Pp	Qq	Rr	Ss	Tt	Uu	6	7
Vv	Xx	Yy	Zz	Aa	Aa	Oo	9	10

FATTTA BEGRIPA TA TILL SIG Snappa upp Få grepp om

Handfasta tag i Ekängen hjälper förskolebarnen utveckla sitt språk

Det sitter en treåring hemma vid köksbordet, knyter nävarna framför sig för att sedan sträcka upp armarna i en segergest över huvudet.

– Vad gör ni egentligen på förskolan, frågar mamman nyfiket dagen efter.

– Vi leker in språklig medvetenhet, säger förskolläraren **Pernilla Hulth** och skrattar.

Det treåringen härmat är de äldre barnens lek med sammansatta ord.

– Vi passar ofta på en stund i slutet av måltiden, när en del av barnen redan är färdiga och lite rastlösa i väntan på att alla ska bli klara, förklarar Pernilla.

Första näven står för ordet knäcke. Den andra för ordet bröd. Och vad blir det

om man sätter ihop nävarna? Knäckebröd, förstås!

I Ekängen har förskolepedagogerna i snart fem år satsat på att öka barnens språkliga medvetenhet. Bland annat använder de en särskild kartläggning, KAN (förkortningen står för Kartläggning av spirande språk) för att ta reda på var i språkutvecklingen fem-åringarna befinner sig.

– Vi ser det dels som en slags vaccination mot läs- och skrivsvårigheter, dels som en möjlighet att upptäcka barn som behöver få lite större utmaningar, säger specialpedagogen **Anette Bågesund** som är sammanhållande för satsningen i Ekängen.

45 förskollärare på fem förskolor med

närmare 250 barn jobbar med KAN som en del av det allmänna språkarbetet. Metoden har utvecklats vid Umeå universitet och innebär att personalen gör en särskilt utarbetad kartläggning av barnens språkutveckling sista året innan förskoleklass.

– Det brukar bli i september-oktober. Barnen får sitta en och en med sin förskollärare och lösa ett antal uppgifter. De får börja med att berätta om sin älskingsbok och fundera på varför det är bra att kunna läsa och skriva, berättar Anette.

Därefter kommer uppgifter som ger en fingervisning om barnen klurat ut hur språket är uppbyggt. Till exempel av enskilda ord som tillsammans får mening, att orden består av olika ljud som åter- ▶

- kommer, att ljud i olika ord kan vara så lika att de rimmar. Och att bokstäver står för olika ljud.

Höstens kartläggning upprepas i februari. Tiden däremellan jobbar förskolepersonalen systematiskt med att leka in en språklig medvetenhet.

Anette Bågesund tar fram en sammanställning hon gjort och som visar normalresultatet: i februari har kurvan förskjutits åt höger och för hela gruppen har språkförståelsen utvecklats markant.

– Mest att vinna har de barn som ligger i riskzonen för läs- och skrivsvårigheter. Forskningen visar att fyra av fem barn som ligger i riskzonen blir ”normalläsare” om de får börja leka med språket i tid, säger hon.

Resultaten av kartläggningen tas upp vid utskolningssamtalen i maj och ingår också i överlämningen till förskoleklass.

På förskolan Lilla Grönhög sitter fyra femåringar på golvet i Grodornas rum, ivriga att visa hur de kan leka med språk och ord.

Pernilla Hulth håller ut små bilder på mattan, nu ska barnen välja bilder och passa ihop dem två och två.

Clara hittar en bild på godis. Bredvid lägger Mathilda snabbt en bild på en påse. Se där, en godispåse!

Alexander plockar ihop en cykel och en nyckel.

– Cykelnyckel! Det rimmar, säger han med en segergest.

Sedan blir det svårare: först en bild på en bil, till höger om den en polis. Blir det verkligen en polisbil? Eller en bilpolis?

Barnen skrattar.

– Nonsensorden är de roligaste. Men de visar också hur innehållet är kopplat till formen, säger Pernilla, plockar ihop korten och håller ut små frukter och grönsaker på golvet.

Barnen blir ännu ivrigare och lyssnar spánt till sagan om en mus som tänker göra bus om den inte får mat på sitt fat ... och den vill ha något som börjar ooooo, ljudar Pernilla.

Tore räcker fram en apelsin. Börjar

” Fyra av fem barn som ligger i riskzonen blir normalläsare om de får börja leka med språket i tid.

apelsin på o? Det tål att funderas på.

– Vi leker med språket på olika sätt under hela dagen, säger Pernilla.

– Och vi är till exempel noga med att säga hela meningar, att inte rätta om något blir fel utan bara upprepa den rätta meningen. Vi ber inte barnen att vänta där – utan att vänta vid ytterdörren. Vi tvättar inte händerna i vatten – utan i ljummet vatten, fortsätter hon beskrivningen av arbetssättet.

Det är viktigt att ge barnen ord för att beskriva verkligheten liksom att ge dem tid och utrymme att berätta själva och få berätta färdigt.

Ibland blir högläsningen en stund av lugn och ro, andra gånger får barnen huvudrollen att återberätta eller fortsätta sagan.

Att få dem att upptäcka att språket skiftar med situationen är en annan del av det pedagogiska arbetet.

Lika viktigt är det att visa vad skriftspråket kan användas till.

– Ska vi ha en gårdsfest skriver vi listor på vad vi ska göra, vad vi behöver ha och om det är något vi behöver köpa. Vi skriver ned vad barnen berättar, till exempel om bilderna de ritar. Barnen ser att vi tycker det är bra att kunna skriva, det väcker deras nyfikenhet. Och vi ser till att de kan använda bokstäver i sin lek.

Exemplen blir hur många som helst.

– KAN blir sedan ett sätt för oss att se vad barnen snappat upp.

Att förskolan ska stimulera barns språkutveckling är förstås en självklarhet, men att ha språkutveckling som ett

uttalat prioriterat område lägger en extra dimension till vardagsarbetet.

Även föräldrarna får ta del av satsningen genom informationskvällar.

– Att språkutvecklingen består av fler delar är det få som tänker på, säger Anette Bågesund.

Vid sidan av talutvecklingen, munmotorik och uttal, går språkutvecklingen stegvis med ökad ordförståelse och förmåga att kommunicera, att uttrycka känslor och erfarenheter.

– Men det är inte givet att barn som är bra på att kommunicera har en språklig medvetenhet och förstår att språkflödet består av ord och ljud eller hur satser byggs upp.

Efter den första kartläggningen som gjordes konstaterade pedagogerna lite häpet att barnen faktiskt inte kom ihåg de ramsor man övat på.

– Det gjorde oss riktigt förvånade och gav oss något att tänka på. Nu arbetar vi mer medvetet med ramsorna.

Personalen har i omgångar fått fortbildning, genom föreläsningar, seminarier och som återkommande inslag i personalmöten. De första åren fanns en gemensam arbetsgrupp, med personal från alla förskolor representerade.

– Idag är metoderna så etablerade att det räcker med en introduktion för de nyanställda varje höst. I övrigt sätter förskolorna in ny personal på egen hand.

Vad är då de största vinsterna med att använda KAN?

– Kartläggningen visar inte bara var varje enskilt barn befinner sig i sin språkutveckling. Den ger oss en överblick över behoven i gruppen och blir ett verktyg vi kan använda för det fortsatta arbetet, säger Anette Bågesund.

– Inte minst ger det oss en bild av hur vi lyckas i vårt arbete. Det blir så tydligt att målinriktade insatser verkligen ger resultat.

Det är viktigt att ge barnen ord för att beskriva verkligheten liksom att ge dem tid och utrymme att berätta själva och få berätta färdigt. Ovan till höger Anette Bågesund.

MERSMAK Anette Bågesunds boktips

Språklust 1 och 2

Carin Rydja, talpedagog och lärare.
Bonnier förlag.

Böckerna är handledningar till förskolepersonal och ger idéer och tips till ett lustfyllt arbetssätt med program för varje dag och dessutom sånger, lekar, rim och ramsor.

Språklust 2 är särskilt inriktad på arbetet med språkstimulans i förskoleklass.

Före Bornholmsmodellen

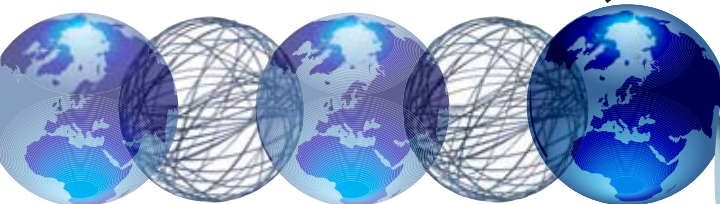
Görel Sterner,
Natur och Kultur.

En ny bok, utgiven i år, om språklekar i förskolan. "I samtal, berättelser och språklekar upptäcker barnen språkets fantastiska möjligheter att ta oss bortom här och nu", skriver professor Ingvar Lundberg i förordet.

– Alla tre böckerna är mycket praktiska med förslag till upplägg på språklig medvetenhetsträning. Dessutom innehåller de teoridelar, kommenterar Anette Bågesund sina tips.

För unga som ofta måste röra sig över världen är det

Språk kors & tvärs på Atlasskolan

På Internationella skolan Atlas, en kommunal friskola, är arbetssättet horisontellt med språket i fokus. Lärarna jobbar ofta på tvären och samarbetar över ämnesgränserna.

Atlas är ju en språkskola med svenska, spanska och engelska som bas. Vi arbetar ständigt med språket, säger **Maria Axelsson**, lärare i svenska, årskurs 6-9.

I hennes klasser talar eleverna sammantaget vanligtvis ett femtontal språk även om det är en minoritet som behöver ett extra stöd från hennes kollega **Ida Gustafsson**, nytexaminerad lärare i svenska som andraspråk.

De sitter i fikarummet högst upp i skolan och berättar lite om hur de jobbar.

Hela kollegiet diskuterar denna höst pedagogen Pauline Gibbons bok *Stärk språket stärk lärandet*.

– Ansvar för svenskan är inte bara vårt, det ligger i alla ämnen. Det gäller framför allt ämnesspecifika begrepp. Förstår inte eleverna vad begreppen står för, blir det omöjligt att förstå ämnet, säger Maria Axelsson och tar ett konkret exempel:

– Vi gör begreppslistor som visar att ett ord som volym betyder en sak i matematiken, en helt annan i musiken. Varje ämne har sitt språk och tar lärarna en kvart till att förklara det är mycket vunnit.

Det horisontella perspektivet innebär ett konsekvent samarbete mellan olika ämnen, med strävan att lärarlaget ska

ha ordentlig koll på varandras planering och vet hur de kan komplettera varandra.

– Genetiken i NO kan följas upp med en debattartikel i svenska. Jag bedömer språk och form, argumentering och slutsatser, min kollega bedömer faktakunskaperna utifrån samma text. Den typen av vardagligt samarbete sparar tid och är dessutom fantastiskt roligt.

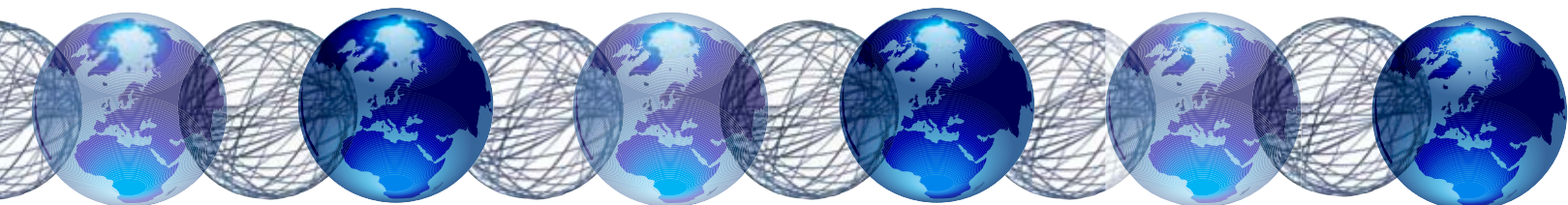
Också idrott och musik kan enkelt involveras i svenskan. Eleverna kan få göra en presentation av en idrottspersonlighet; idrottsläraren bedömer faktainnehåll och Maria Axelsson språk och framförande.

Samma ledord världen över får barnen att känna igen sig. På IS Atlas är svenska, spanska och engelska bas.

Viktigt att arbeta horisontellt med språket

” Det är upp till oss lärare att mötas och våga släppa taget om det vi är trygga med.

Maria Axelsson

Musiken bjuder ofta på oväntat givande texter att analysera. I en låttext av musikgruppen Kent återfinns till exempel uttrycket ”En svensk tiger”, vilken utgångspunkt för fördjupning!

– Det gäller att kunna lägga undervisningen på flera nivåer. För eleverna som har svenska som andraspråk får jag i första hand koncentrera mig på noggranna textförklaringar, säger Ida Gustafsson.

Lyssna på låten kan alla. Texten kan sedan användas på tusen sätt, till exempel nedskrivna med medvetna språkfel som eleverna får rätta.

För Maria Axelsson, som dessutom är bildlärare, är kopplingarna oändliga.

– Läser vi konsthistoria, till exempel om impressionismen, blir franskan och alla låneord som finns i språk givna. Eftersom eleverna ofta läser tre-fyra språk kan de bidra med en mängd referenser.

Det är bara fantasin som sätter gränser.

– Men det är upp till oss lärare att mötas och våga släppa taget om det vi är trygga med.

För en del elever är varje ny text, oavsett ämne, närmast ett berg som ska bestigas. Samordning är viktig för att det inte ska bli en orimlig börda för eleverna.

– Det händer att eleverna får använda det språk de behärskar bäst. Men det ger egentligen inget bra stöd, det är bättre att de får hjälp att förstå svenskan. Det stärker självkänslan, menar Maria Axelsson.

Atlaskolan jobbar efter svensk läroplan, men tillhör även en internationell skolorganisation, IBO. Tanken är att barn som ofta måste röra sig över världen ska

kunna känna igen sig i nästa skola de flyttar till. Upplägg och värdegrund är desamma.

I klassrummen sitter skolans ledord för eleverna uppsatta på väggen på svenska, spanska och engelska: omtänksam, ansvarsfull, vetgirig, reflekterande, vid-synt, balanserad, kunnig, risktagare, tänkande. De återkommer i undervisningen, eleverna får fundera över sina prestationer i förhållande till orden.

– Det är viktigt att eleverna känner stolthet över sina olika kulturella bakgrunder. Vi utgår ständigt från den förkunskap som barnen har. Det är fantastiskt att ta upp en saga som Askungen i årskurs sex och få höra om alla varianter av den som berättas i elevernas hemländer. Eller att läsa Tusen strålande solar av Khaled Hosseini med niorna och få höra om deras erfarenheter av kriget i Afghanistan och åsikter om talibanernas sätt att driva politik.

Den kulturella mångfalden och elevernas språkkriedom är verkligen en tillgång i undervisningen om man utnyttjar den på rätt sätt, säger både Maria Axelsson och Ida Gustafsson.

– Det ger vårt jobb en extra dimension. ■

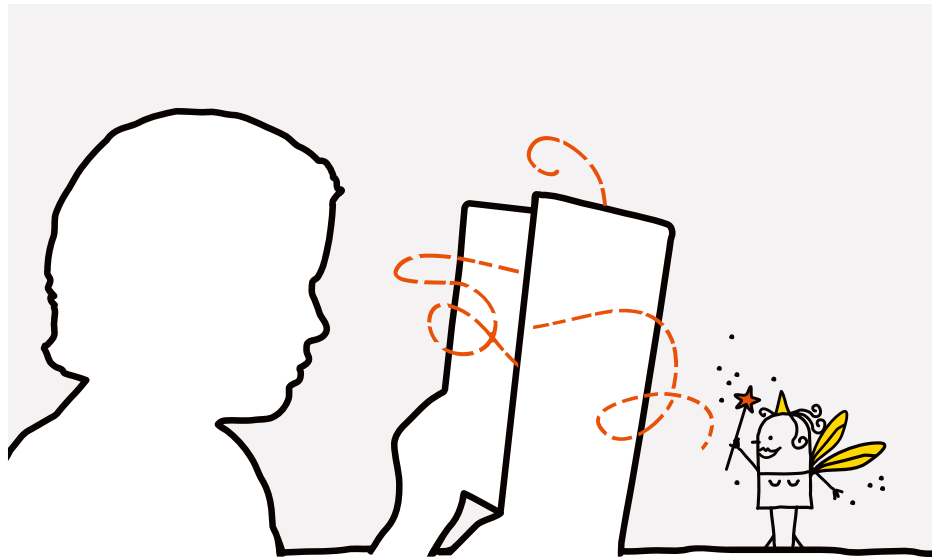
Illustrationer:
Shutterstock

MERSMAK

Lästips om språkutveckling

Stärk språket stärk lärandet

av Pauline Gibbons (Hallgren & Fallgren).
I boken diskuteras hur man kan arbeta språk- och kunskapsutvecklande i flerspråkiga lärmiljöer.

En välkommen flygtur!

Jag tror och hoppas att ni blir lika inspirerade som jag av att läsa om allt spännande utvecklingsarbete som pågår. Inspiration och idéer behövs för att utvecklas i sin yrkesroll och för att utveckla kvalitén. Jag hoppas att tidningen ska fungera just så men också inspirera till kontakter och utbyte av erfarenheter och arbetssätt och till att känna stolthet över allt gott arbete som utförs dagligen. Duktiga och engagerade lärare kan betyda allt för en elev som inte har stöd någon annanstans än i skolan. Låt oss hoppas att tidningen "Lärorik" blir en permanent ballong fylld av inspiration och kunskap!

Catharina Rosencrantz

ordförande
Barn- och
ungdoms-
nämnden

Litteraturens läkande kraft

Kan man med hjälp av en enkel modell för boksamtal ge eleverna tillgång till en litterär föreställningsvärld och lära dem tänka och reflektera kring olika livsfrågor?

Det prövar nu pedagoger och bibliotekarier i projektet Litteraturens läkande kraft.

Projektet inleddes med två föreläsningseftermiddagar och fortsatte med ett boksamtal i grupper om tio deltagare, lärare och bibliotekarier. Gruppledare har varit områdesspecialpedagoger, bibliotekarier från stadsbiblioteket och fokusbiblioteken samt en psykolog.

Under projektets gång förde deltagarna en loggbok över sina boksamtal med eleverna och i januari ska utvärderingen av projektet lämnas till Statens kulturråd.

Kartlägga nyanlända elevers kunskaper

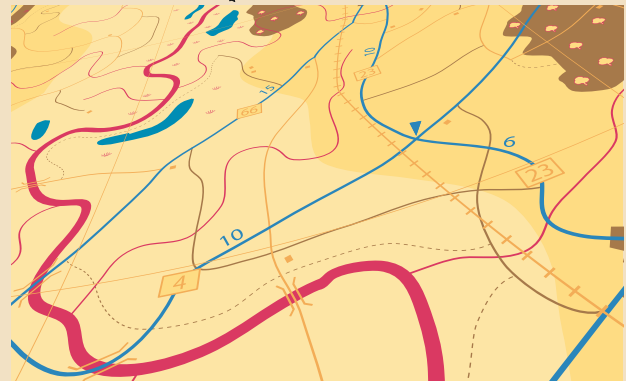
Hösten 2010 började en arbetsgrupp lärare att skapa ett nytt kartläggningsmaterial för nyanlända elever med utländsk bakgrund utifrån Skolverkets Allmänna råd för utbildning av nyanlända elever.

Sju lärare från internationella klasser i Linköping arbetar tillsammans med projektledare **Anniqa Sandell Ring** fram ett kartläggningsmaterial som går mer på djupet när det gäller de nyanländas tidigare kunskaper och erfarenheter. Syftet är att undervisningen bättre ska anpassas till elevernas förutsättningar och behov.

Samtliga lärare för kommunens internationella klasser är involverade i arbetet genom nätverksträffar och studiedagar. Materialet prövas på de nyanlända eleverna och förankras efterhand.

– Det är viktigt att det är användbart i praktiken, poängterar Anniqa Sandell Ring.

Arbetsgruppen utgår även från Skolverkets olika diagnosmaterial och från forskning om nyanlända elever. Materialet ska till exempel visa barnens kunskaper gällande begrepp, ordförståelse och förmåga till problemlösning i olika ämnen som i SO, NO och matematik.

Illustrationer: Shutterstock

Det ska också ge en bild av elevernas lärandestrategier, kunskaper i modersmålet, i andra språk, deras bakgrund och famil-

jens livserfarenheter. Därutöver ska även kartläggning av övriga ämnen i skolan arbetas fram.

